

İnsanın had altına alınmamış üç kuvvesi hangisidir; bunların ifrat tefrit ve vasat mertebeleri nelerdir?

Şehvet, öfke ve **akıl** kuvveleri insanın **nebati, hayvani** ve **insani** yönünün temeli gibidir. Yani insanın mahiyet ve fitratı bu üç duygu üzerinde şekilleniyor. Allah bu üç duyguya fitri bir sınır koymadığı için, bu üç duygu bir terbiye ve ıslah görmez ise, önündeki her şeyi yıkıp yok etme kabiliyetindedir.

Dünyadaki bütün kavga ve zulümlerin temelinde bu üç duygunun **ifrat** ve **tefrit** mertebeleri vardır.

Bütün güzelliklerin ve adaletlerin temelinde de bu üç duygunun vasat şekilde işlemesi vardır. Bu vasat şekilde işlemesi ya İslam terbiyesi ile ya da başka kanun ve nizamların baskısı ile oluyor.

Kuvve-i akliye İsharatü'l-İ'caz'da şu şekilde tarif ediliyor:

"Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezedir ki, hakkı bâtil, bâtili hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; bâtili bâtil bilir, içtinap eder."(1)

Aklın üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar aklın ifrat ve tefrit makamları, hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı **cerbeze**, tefrit makamı **gabavet**, vasat makamı ise **hikmettir**.

Kuvve-i gadabiye şu şekilde tarif ediliyor:

"Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne mânevî hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz."(2)

Öfkenin üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar öfkenin ifrat ve tefrit makamları, hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı **tehevvür**, tefrit makamı **cebanet**, vasat makamı ise **şecaattir**.

Kuvve-i sheviye ise şu şekilde tarif ediliyor:

"Meselâ, kuvve-i sheviyenin **tefrit mertebesi humuddur ki, ne helâle ve ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi fücürdür ki, namusları ve ırzları pâyimal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise iffettir ki, helâline şehveti var, harama yoktur.**"(3)

Şehvetin üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar şehvetin ifrat ve tefrit makamları, hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı **fücür**, tefrit makamı **humud**, vasat makamı ise **iffettir**.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

(3) bk. [a.g.e.](#)